

Jugoslavije; zanim, uticaj Mađarske komune na proletarijat u Vojvodini, njegov docniji stav prema kontrarevolucionarnom Hortijevom režimu i konačno opredeljivanje proletarijata mađarske narodnosti u Vojvodini za revolucionarni jugoslovenski radnički pokret.

Sva ta zbivanja očekuju da budu pre svega istražena, a zatim i naučno osvetljena u interesu sagledavanja objektivne slike stanja i društveno-političkih kretanja u Vojvodini u periodu od 1918. do 1921. godine. U tom pogledu, ova knjiga je značajan korak napred.

Rekonstruišući borbu železničkih radnika u Vojvodini za sindikalno i političko delovanje u revolucionarnom radničkom pokretu, za poboljšanje njihovog položaja i za pravo na proletersku solidarnost, autor nas upoznaje s tim da su železnički radnici u Vojvodini, u ogromnoj većini mađarske narodnosti i do 1918. godine organizovani u pokretu železničkih radnika Ugarske (Mađarske), nastojali da i dalje ostanu u organizacionim okvirima toga pokreta, dakle, i posle obrazovanja jugoslovenske države i formiranja njenog jedinstvenog radničkog pokreta, sve dok je bilo pokušaja i izgleda da se Vojvodina vrati u teritorijalne okvire buržoasko-demokratske, a zatim komunističke Mađarske, u toku 1919. godine. U tome, skoro jednogodišnjem periodu, železnički radnici su bili značajan faktor otpora namerama i pokušajima komande srpske vojske da sa teritorija Banata, Bačke i Baranje, koje su morale biti napuštene i predate Rumuniji i Mađarskoj, povuče i prisvoji železnička i industrijska postrojenja i vozni park. U leto 1919. godine oni su takođe onemogućili jugoslovenskoj vladi da pošalje intervencionističke trupe protiv Mađarske komune. Kada je u jesen 1919. godine pala Mađarska komuna i zaveden kontrarevolucionarni Hortijev režim, železnički radnici, kao i ostali proletarijat Vojvodine mađarske narodnosti, uključili su se u revolucionarni jugoslovenski radnički pokret.

Iako je ova knjiga samo delimično zahvatila još nedovoljno osvetljena pitanja oko priključenja Vojvodine Jugoslaviji, 1918. godine, ona nam nedvosmisleno ukazuje na to da je priključivanje bilo bremenito problemima — u vidu otpora prožetog nacionalnim i klasnim pobudama neslovenskog dela stanovništva i slamanja tog otpora akcijama i identičnim pobudama i raspoloženjima slovenskog dela stanovništva, ali i silom, odnosno, osloncem na vojno-političku situaciju koja je bila odraz poraza centralnih sila u prvom svetskom ratu.

Naša istorijska literatura je ovom knjigom, nesumnjivo, obogaćena još jednim vrednim ostvarenjem.

M. Palić

*PRILOZI JANKA PLETERSKOG PROUČAVANJU
NACIONALNOG PITANJA U POLITICI KPJ IZMEĐU DVA
RATA*

U znanstvenom istraživanju povijesnog razvoja Komunističke partije Jugoslavije do godine 1941. sve je veći interes za proučavanje nacionalnog pitanja. Premda je o toj problematici napisano dosad više radova, oni zbog svoje fragmentarnosti ili zbog publicističkog karaktera čine zapravo tek početak jednog šireg i dubljeg upoznavanja mnogih tek uočenih problema. Utoliko

dva priloga J. Pleterskog o razvoju odnosa KPJ prema nacionalnom pitanju pobuđuju osobitu pažnju, jer su to zapravo prvi pokušaji da se spomenuta problematika razmatra cjelovitije u razdoblju između dva rata.

Prvi prilog: Nacionalno vprašanje v Jugoslaviji v teoriji in politiki KPJ — KPS, autorov je referat na znanstvenom skupu održanom u Ljubljani, u početku studenoga 1967, u povodu 50-godišnjice oktobarske revolucije i 30-godišnjice Osnivačkog kongresa KP Slovenije (objavljen u časopisu: *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, VII 1967, br. 1—2, 277—316; prijevod na srpskohrvatskom, s neznatnim izmjenama, u JIČ-u, 1—2/1969, 28—68). Drugi prilog Pleterskoga njegov je referat na plenarnoj sjednici Petog kongresa historičara Jugoslavije održanog u Ohridu na početku rujna 1969, pod naslovom: Komunistička partija Jugoslavije i nacionalno pitanje u prvoj jugoslavenskoj državi (na srpskohrvatskom objavljen najprije u NIN-u, 28. IX, 5. i 12. X 1969, a zatim na hrvatskosrpskom u *Nastavi povijesti*, 2/1969—70, 10—19).

Služeći se objavljenom građom, postojećom literaturom, suvremenom periodikom KPJ, te dokumentima iz arhiva Kominterne, koji su u posljednje vrijeme postali jednim dijelom dostupni istraživačima, Pleterski razmatra u svojim radovima nacionalno pitanje u razvoju KPJ od njena osnutka do sloma Kraljevine Jugoslavije, i to na dva osnovna kolosijeka: u teoriji i u konkretnoj politici KPJ. Pri tom napominje da njegovi radovi ne mogu, zbog opsega i svrhe kojoj su namijenjeni, obuhvatiti problematiku u cjelini, nego se bave samo nekim od bitnih otvorenih problema. Takav pristup Pleterskog razmatranju nacionalnog pitanja unutar razvoja KPJ dao je očigledno uspješne rezultate. Jedna je od osnovnih vrijednosti njegova istraživanja upravo u tome što je upozorio na otvorenost pojedinih pitanja, ukazujući pri tom, koliko je to bilo moguće, na stupanj njihove istraženosti u historiografiji i iznoseći uz to vlastite misli i ocjene. Iznio je nekoliko važnih pitanja kojima znanost treba da pokloni veću pažnju u daljnjem istraživanju problematike o kojoj je riječ. Pleterski najprije s pravom tvrdi da treba uzimati u obzir mišljenja o rješavanju nacionalnog pitanja koja su prethodila koncepciji o »jedinstvenom jugoslavenskom narodu« u programu novoosnovane Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista). U vezi sa stvaranjem te koncepcije on ističe odlučno značenje i utjecaj gledišta srpske socijalne demokracije, koja su se razlikovala od gledišta jugoslavenskih komunista iz Rusije što su zastupali »revolucionarni nacionalni program«. Dalje Pleterski ukazuje na potrebu boljeg osvjetljavanja poznate diskusije o nacionalnom pitanju, koja se vodila u štampi KPJ 1923, a o kojoj se, unatoč njenom presudnom značenju za sazrijevanje načelnih postavki KPJ o nacionalnom pitanju, veoma malo pisalo. Od daljnjih etapa u razvoju koncepcije i politike KPJ u nacionalnom pitanju osobitu pažnju pobuđuje autorov prikaz važnijih ideja i problema od početka tridesetih godina, jer je ta faza također slabije poznata. Obilježavaju je rasprave o nacionalnom pitanju u redovima pokreta u zemlji i u emigraciji; u to vrijeme počinje koncepciju o razbijanju Jugoslavije da zamjenjuje federalistička koncepcija, koja zastupa potrebu borbe za Jugoslaviju kao ravnopravnu zajednicu njenih naroda. Što se tiče razdoblja od sredine tridesetih godina, posebno od 1937, Pleterski ga je tek letimično dotaknuo. On bez sumnje računa tu s činjenicom da je u teoretskom pogledu koncepcija KPJ bila već izgrađena, što je jasno pokazivala i daljnja praksa koja se posebno ogleda u osnivanju

KP Slovenije i KP Hrvatske 1937. Treba istaći da Pleterski posebno prati razvoj gledišta o nacionalnom pitanju u redovima komunističkog pokreta u Sloveniji, ukazujući na bogatstvo tog razvoja i vidan doprinos slovenskih komunista stvaranju ispravne koncepcije KPJ. Pleterski je upozorio i na neke značajne momente u razvoju komunističkog pokreta u Hrvatskoj u odnosu prema nacionalnom pitanju i time bez sumnje upozorio na neke osnovne probleme koji stoje u vezi s daljnjim istraživanjem. Između ostalog, svakako se nameće potreba potpunije obrade i ocjene udjela hrvatskih komunista u spomenutoj diskusiji o nacionalnom pitanju 1923. i u izgradnji lenjinističke koncepcije u njegovu rješavanju, zatim karaktera i značenja stvaranja organizacije Hrvatskih nacionalnih revolucionara 1932. i dalje, pa i čitavog kompleksa pitanja oko stvaranja KP Hrvatske.

I. Jelić

PREGLED PRINOSA ZA POVIJEST RADNIČKOG POKRETA I NOB-a U ČASOPISU »POMORSTVO« (SPLIT, RIJEKA), 1—XXIII, 1946—68.

Časopis *Pomorstvo* namijenjen je upoznavanju pomorskog gospodarstva i širenju pomorske misli. U njemu ima i lijep broj članaka iz pomorske prošlosti; oni nisu dokumentirani i većim su dijelom popularna saopćenja o pojedinim događajima i ljudima.

I Prilozi za povijest radničkog pokreta

O štrajku pomoraca male obalne plovidbe, koji je zbog ekonomskih motiva izbio 20/21. lipnja 1923. i neuspješno završio 25. kolovoza 1923, pišu *M. Bakarčić*, Obljetnica štrajka naših pomoraca (IX, 405—7), *O. Fijo*, Štrajk pomoraca 1923. (XI, 173—4) i *V. Andrijašević*, Štrajk pomoraca 1923. (XIV, 213—4).

Kraći pregled najznamenitijih događaja iz povijesti sindikalnog pokreta pomoraca daje *T. Mašturko*. U članku »Odlomci iz sindikalne borbe jugoslavenskih pomoraca od 1922. do 1941.« (X, 230—1, 275—6 i 323—4) pisac spominje organizacije pomoraca od prvih društava u Trstu i na Rijeci prije prvoga svjetskog rata do poslijeratnih *Saveza jugoslavenskih pomoraca*, *Saveza radnika trgovačke mornarice Jugoslavije* (Sušak) i *Kluba kapetana trgovačke mornarice* (Split); štrajkove pomoraca od neuspjelog riječkog štrajka 1911, preko štrajka 1923. do štrajkova na nekoliko brodova (npr. na »Tomislavu« i »Zrinskom«) 1931—32; kongres pomoraca 1938. i na kraju piše o pomorcima na početku drugoga svjetskog rata. Na brodske štrajkove vratio se pisac u članku »Jugoslavenski pomorci u borbi za svoja prava« (XIV, 136—8).

U nepotpisanom članku (XIV, 99) spominje se dvotjedna obustava rada lučkih radnika na Sušaku u ožujku 1937. U isto tako nepotpisanom članku »Prvi maj u bakarskoj Nautici« (IX, 187—8) opisuje se dvadesetogodišnjica proslave i neke njezine posljedice.